

Faculteit der
Wijsbegeerte

Ethische Kwesties in de Economische

Jack Vromen

EIPE

EUR

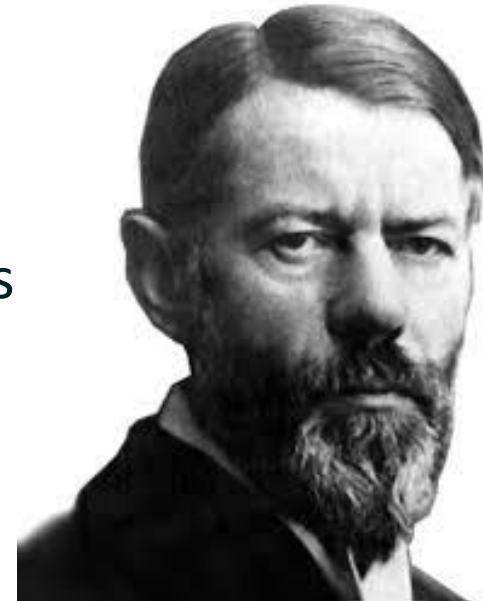


Erasmus

Economie: Waardevrije wetenschap?

Waardevrije wetenschap (Max Weber)?

Zo zien economen zichzelf graag het liefst: belangeloze, onpartijdige, objectieve rekenmeesters (personen – individueel – of politiek – collectief - stelt doelen; economen berekenen de meest efficiënte wijze om die doelen te realiseren)



- Wat is haalbaar/onhaalbaar?
- Waar moet dat geld vandaan komen/wie betaalt het?
- Kan dat geld beter (= met minder verspilling) besteed worden?
- ...

Erasmus

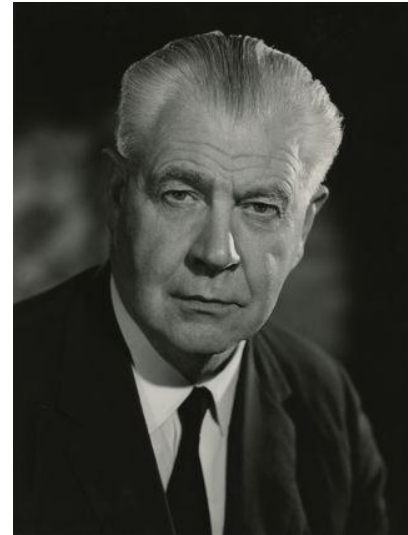
Efficiëntie als kernwaarde

- Sluit aan bij *schaarste* als kernprobleem in de economie (Robbins 1932)

Schaarste als formeel, relatief begrip: gegeven bepaalde doelen en gegeven bepaalde alternatief aanwendbare middelen (bijv. geld, maar ook tijd, energie, ...)

- Instrumentele doel-middel rationaliteit (D. Hume; M. Weber)

Iemand die instrumenteel rationeel handelt gebruikt zijn middelen efficiënt (verspillen = dom!)



Erasmus

Efficiëntie als kernwaarde

- Kosten = opportunitykosten (opbrengsten van de op één na beste aanwending die je misloopt)

Waardenvrij?

- Het is aan eenieder om zijn/haar eigen doelen te hebben/bepalen (over inhoud van die doelen wordt door economen geen uitspraak – waardeoordeel – gedaan; gegeven doelen. Doelen moeten alleen consistent geordend zijn; voorkeursordeningen) - *Anti-paternalisme*
- Doelen hoeven dus niet gericht te zijn op eigenbelang of materieel te zijn; bijv. *altruïsme* en *spirituele doelen*



Efficiëntie als kernwaarde

Het liefst onthouden economen zich van elk waarde-oordeel (*schone handen*)

- Noch over aanvaardbaarheid/gewenstheid (moreel, of anderszins) van doelen;
- Noch over aanvaardbaarheid/gewenstheid (moreel, of anderszins) van middelen

Maar slagen zij daarin? Kunnen zij daarin slagen als zij zich beperken tot het bepalen van mate van (in)efficiëntie van een bepaalde inzet van middelen?

Als economen een bepaalde inzet van middelen als efficiënt beoordeelt, *sanctioneren* zij dan niet impliciet die inzet van middelen? En ook niet het doel/de doelen?



Efficiëntie als kernwaarde

Het bepalen van de (in)efficiëntie van een bepaalde inzet van middelen, *gegeven bepaalde doelen*, houdt een *waardering* in van die inzet

Implicaties:

- Waardering is *conditioneel*: Wat efficiënt is voor het ene doel, hoeft dat niet te zijn voor een ander doel

(vergelijk: bepaling van snelste/kortste/meest toeristische route)

- Waardering is *optioneel*: Er zijn andere maatstaven/criteria om de waarde van de inzet van middelen te bepalen

Bijvoorbeeld: Is de inzet van middelen legaal en in overeenstemming met elementaire fatsoensnormen? (Soms heiligt het doel de middelen niet!)

Als economen dit expliciet onderkennen, doet dit iets af van (impliciete) sanctionering?



Efficiëntie als kernwaarde

- Tot dusver: niveau van *individueel* gedrag



Efficiëntie ook op niveau van *collectief* gedrag;
welvaartseconomie

- Paretiaanse welvaartseconomie als opvolger van utilisme
(*utilitarianism* – o.a. Bentham, Mill, Sidgwick, ...)

Belangrijk verschil tussen welvaartseconomie en utilisme: er zijn
geen betrouwbare interpersonele nutsvergelijkingen

- Bemoeilijkt compensatie-regelingen

Efficiëntie als kernwaarde

- Ook hier draait het uiteindelijk om efficiëntie; alleen betreft het hier de doelen van de gehele bevolking en de totale beschikbare middelen; veronderstelling: alle waardeoordelen komen tot uiting in voorkeuren van individuen
- Pareto-efficiëntie: is het altijd beter voor iedereen om een Pareto-verbetering door te voeren? Ook als ongelijkheid toeneemt? (Pareto-efficiënte situaties kunnen gepaard gaan met grote ongelijkheid)

Ook hier de neiging om feitelijke voorkeuren als gegeven data te beschouwen (anti-paternalisme)



Efficiëntie als kernwaarde

Maar hoe zit het dan met ondoordachte voorkeuren (foutieve beslissingen; bevliegingen) of, erger, antisociale voorkeuren?

- *Laundered preferences* i.p.v. feitelijke voorkeuren

Maar wie bepaalt wat die gereinigde voorkeuren zijn? En: worden waarden via de achterdeur naar binnen gesmokkeld (paternalisme)?



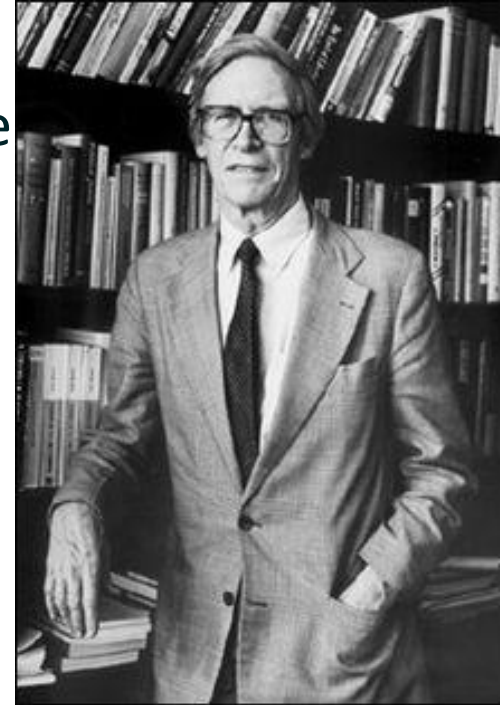
Efficiëntie als kernwaarde

Pareto-efficiënte situaties kunnen tot zeer ongelijke verdelingen leiden

- *Efficiency – equity tradeoff* (verondersteld: efficiëntie en gelijkheid zijn beide desiderata)

Equality of what? Van inkomens, of vermogen? Of kansen?

Als inkomen etc. volstrekt gelijk zou worden verdeeld, zijn er geen prikkels om je erg in te spannen (vgl. Rawls' *difference principle*)



Erasmus

Efficiëntie als kernwaarde

Toch zijn er aanwijzingen dat

- Landen met minder ongelijkheid betere groeicijfers hebben
- Mensen in landen met meer gelijkheid gelukkiger zijn (*The Spirit Level; Why Equality is Better for Everyone*, Wilkinson and Pickett, 2009)
- ...

Dit zijn *extrinsieke/instrumentele redenen* om tegen grote mate van ongelijkheid te zijn

The logo of Erasmus University, featuring the word 'Erasmus' in a stylized, cursive script.

Efficiëntie als kernwaarde

- Maatschappelijke kosten-baten analyse (draait uiteindelijk ook weer om efficiëntie!)

Cruciaal: alle relevant kosten en baten moeten worden meegenomen

- Maar hoe doe je dat?
- Gevaar: kosten en baten die moeilijk meetbaar zijn worden niet adequaat (en soms helemaal niet) meegenomen (natte vingerwerk i.p.v. betrouwbaar rekenwerk?) Ook hier kunnen waarden naar binnen sluipen.

The logo of Erasmus University, featuring a stylized, handwritten-style signature of the name 'Erasmus' in black ink.

Efficiëntie als kernwaarde

- *Willingness to pay* als een *reliable proxy for preferences*?

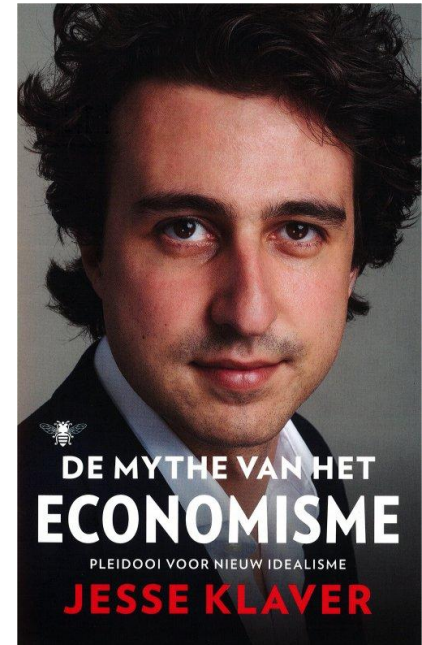
Probleem: vertekening door inkomensverschillen

- Conclusie: blijft behelpen (maar hebben we iets beters?)

Kritiek: Economen reduceren alles tot ruil- en gebruikswaarden; alles kan bij hen tegen elkaar worden “afgeruild” (*trade-offs*); niets is heilig (is dit wat Jesse Klaver met *economisering* bedoeld?)

Verweer van economen:

- In feite doet iedereen die uiteindelijk beslissingen neemt dat (bijv. in gezondheidszorg heeft een menselijk leven een impliciete prijs)
- We hebben niets beters als we *all things considered* beslissingen willen nemen



Erasmus

Efficiëntie als kernwaarde

Gevaar: economische “calculus” (met aura van objectiviteit, zakelijkheid, waarde-neutraliteit) drukken alle andere soort overwegingen en waarden (als “subjectieve”, “softe” voorkeuren) naar achtergrond

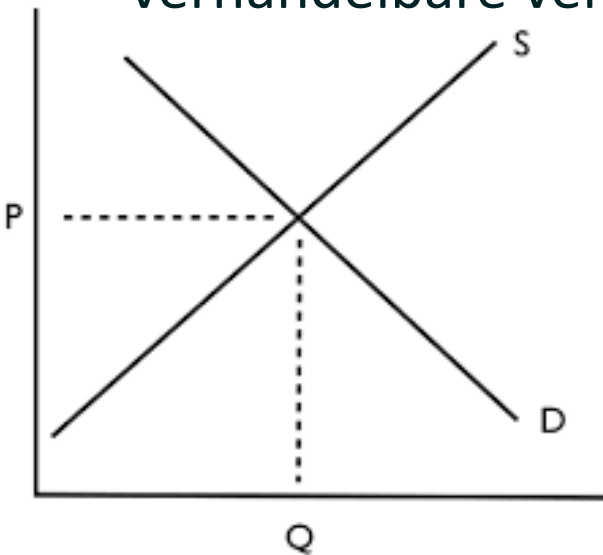
Discussie over wat we echt willen en we echt waardevol vinden komt hierdoor niet van de grond

Getallen (zeker als die in geld worden uitgedrukt) hebben meer autoriteit dan gevoelens, ook al zitten in die getallen allerlei waarden verstopt

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Erasmus', located in the bottom right corner of the slide.

Markten

- Het denken in marktconforme oplossingen wordt economen met papepel ingegoten
- Tegelijk kennen economen allerlei vormen van marktfalen (bijv. monopolie-vorming, externe effecten, asymmetrische informatie, ...)
- Typische reactie van economen: maak gebruik van markten om dit soort problemen op te lossen (bijv.: creëer een markt in verhandelbare vervuilingsvergunningen)



Erasmus

Markten

Maar: willen we wel overal markten voor hebben?

Moral limits of the market (Walzer, Anderson, Satz, Sandel):

van sommige dingen willen we om principiële redenen niet dat ze koopbaar worden

Voorbeelden:

- Vriendschap
- Stemmen en politieke invloed
- Rechtsbescherming
- Organen?
- ...



Markten

Controversieel: prostitutie



Wat zijn dan die principiële redenen precies?

- Bijvoorbeeld: uitzichtloze situatie mag niet worden uitgebuit
- En: het tot koopwaar maken van zaken als vriendschap holt hun intrinsieke waarde uit (*crowding out*)

Hoe tijds- en cultuur-afhankelijk zijn dit soort redenen? (vgl. relativisme)

Hoe erg is het als we moeten vaststellen dat ze tijds- en cultuurafhankelijk zijn? Ondermijnt dat hun overtuigingskracht?

Erasmus

Ongelijkheid

Gelijkheid: niet alleen desideratum voor beleid

- *Equity-aversion* lijkt ook een belangrijke drijfveer/motivatie te zijn in menselijk gedrag (vgl. *ultimatum game*)

Behavioral economics: mensen hebben ook sociale preferenties (voor altruïsme, bijvoorbeeld, maar ook eerlijkheid, reciprociteit e.d.)

Veel economen hebben de neiging financiële prikkels (*incentives*) als wondermiddel te zien. Maar:

- *Crowding out of intrinsic motivation by extrinsic motivation* (Deci; Frey)



Crowding Out

Voorbeelden

- Bloeddonorschap (Titmus)
- Kinderdagverblijf in Israël (Gneezy and Rustichini): hoe dit te interpreteren?

Uitschakelen/afkopen van schuldgevoel? Iets dat voorheen in sfeer van persoonlijke relaties zit wordt een puur commerciële transactie?

(*Crowding in* is ook mogelijk)



Erasmus

Crowding Out

Verondersteld: intrinsieke motivatie kun je koppelen aan morele motivatie

- Maar is er daarnaast ook nog het verlangen van mensen naar een goede sociale waardering? En: is dat een sociale preferentie?

Behavioral economics: blijft vasthouden aan efficiëntie als doel/waarde

- Maar bouwt waarden/morele motivatie van mensen in in nutsfuncties

A stylized, handwritten-style logo of the word "Erasmus" in a cursive script.

Conclusie

- Dat economie een waarde vrije wetenschap is, is moeilijk vol te houden
- Efficiëntie is onverminderd de kernwaarde in economische theorie (die op gespannen voet kan staan met andere waarden)
- Toenemende onderkenning van morele motivatie van mensen
- Toenemende onderkenning dat morele motivatie kan worden verminderd door financiële prikkels

Erasmus